

Moderne importord i språka i Norden

Titel: Ordsma – arbejdsmåte og erfaringer

Forfatter: Dag F. Simonsen

Kilde: Moderne importord i språka i Norden I.
Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlaging og tilpassing av utalandske ord,
2003, s. 144-149

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive>

© Novus forlag 2003

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Ordsmia – arbeidsmåte og erfaringer

Dag F. Simonsen

Oslo

Ordsmia ble opprettet i mars 2000 og har dermed vært i funksjon i vel to og et halvt år. Den 9. oktober 2002 var det 200 påmeldte, mot ca. 170 noen måneder tidligere. Antallet har gått opp og ned og lå på 180 allerede høsten 2000. Dette viser at folk melder seg på og av, og det tyder kanskje også på at det finnes et naturlig ”tak” for deltakelse i et slikt forum. Aktiviteten varierer og var kanskje spesielt stor våren 2000. Til nå har det vært vel 2900 innlegg i alt. Det er nok et klart mindretall av de påmeldte som har bidratt med et flertall av innleggene.

Til opplysning for de uinnvidde bør det sies at man melder seg på Ordsmia på Norsk språkråds Internett-sider (<http://www.sprakrad.no/ordsmia.htm>).

Et innlegg i Ordsmia kan se slik ut (vist etter Pegasus, avsenderen anonymisert her):

From: [NN]
To: Ordsmia@lister.sprakrad.no
Date sent: Thu, 19 Sep 2002 14:43:04 +0200
Subject: RE: [ordsmia] Wraps, bagels

[Double-click this line for list subscription options]

Hva med ”svøp” eller ”rulling” for ”wraps”

For ”bagel” kunne vi sagt ”ringstykke” siden vi sier ”rundstykke” for de som er fylt i midten.

NN

——Original Message——

From: Dag Finn Simonsen [<mailto:SIMONSEN@sprakrad.no>]

Sent: 17. september 2002 13:55

To: Ordsmia@lister.sprakrad.no

Subject: [ordsmia] Wraps, bagels

”Wraps”, ”bagels”

Spørsmål til Språkrådet i dag:

Finnes det noe norsk ord for ”wraps” i matlagingssammenheng?

Den engelske ordet dekker tortillaer o.l., til dels også store salatblad, altså mat som brukes til å pakke inn annen mat med, slik at helheten blir en ny rett.

Et annet spørsmål: Hva heter ”bagel” på norsk?

Kan noen i Ordsmia hjelpe?

Dag F. Simonsen

Spørsmålet, som her framkommer som en del av ”Original Message”, var i dette tilfellet lagt ut av redaksjonen. Oppsummeringen fra redaksjonen etter vel en uke så slik ut:

From: ”Anne Helene Aarflot” <Aarflot@sprakrad.no’
 Organization: Norsk språkråd
 To: Ordsmia@lister.sprakrad.no
 Date sent: Fri, 27 Sep 2002 11:03:03 +0200
 Priority: normal
Subject: [ordsmia] Wraps, bagels – oppsummering

[[Double-click this line for list subscription options](#)]

I diskusjonen av norske avløsere for wraps og bagel har det kommet inn ulike forslag til norske avløsere:

Wraps – svøp, rulling, matpakke

Bagel – ringstykke, bygel, matbøyle

Personlig syns jeg at rulling er et godt forslag til avløser for wraps. Et annet forslag er pakkemat, siden det er mat en pakker rundt annen mat.

Bagels er etter hvert blitt et velkjent begrep her i landet, og jeg tror det kan være vanskelig å få gjennomslag for en helt ny betegnelse på dette. Derfor vil jeg heller foreslå at skrivemåten norvageres til beigel.

Hilsen Anne Helene Aarflot

Ordene legges altså dels ut av redaksjonen, dels av deltakerne, for eksempel folk som er i arbeid med å oversette fagspråklige tekster. Når et ord legges ut av redaksjonen, kan det være fordi det først er kommet spørsmål om det til Språkrådet per telefon eller e-post, eller fordi redaksjonen syns aktiviteten i Ordsmia er lav, og ønsker å stimulere den, eller av andre grunner, for eksempel fordi folk i redaksjonen er interessert i det bestemte ordet.

Jeg skal ikke gå nærmere inn på detaljene i redigeringsarbeidet, men vil nevne at vi har famlet litt før vi har funnet den praksisen vi følger i dag. Noe som også bør nevnes, er at Ordsmia, trass i eksistensen av en redaksjon, er et uredigert e-postforum (ingen ”moderator”), slik at innleggene slippes ”rett ut” på de påmeldte. Når tonen da blir krass og personlig eller sporer av ved å handle om annet enn engelske og norske ord, noe den iblant gjør, velger redaksjonen oftest å ikke gripe inn med korreksjoner, men appellerer i stedet til toleranse og framhever de påmeldtes eget ansvar. Dette mener vi har fungert godt. I begynnelsen sendte vi ofte ut mer formelle oppsummeringer av debattråder, men

nå gjør vi det sjeldnere, fordi slike innlegg lett fortøner seg som offisielle ”vedtak” i Språkrådet (noe de ikke er) og kanskje demper debatten.

I september kom det en e-post til Språkrådet med spørsmål om et norsk ord for ”paintball”. Spørteren presenterte seg for øvrig som medlem av ”Laksfjord MalingsballKlubb”. Jeg la da ”paintball” ut i Ordsmia etter først å ha søkt med søkemotoren Kvasir og fått hele 12 655 treff på frisøk (Norge). Et sted hentet jeg inn denne informasjonen, som jeg la ved innlegget mitt:

Fra: <http://homefree.sensewave.com/~s113872/>

Hva er paintball?

Kort og veldig grovt forklart: 2 eller flere personer med gassdrevne (co2) våpen (heretter kalt markører) som innenfor et avgrenset område forsøker å treffe hverandre med maling-kuler (paintballs). Det høres tåpelig ut? Kanskje det – men tenk deg selv snikende fremover i en stille skogteig, og vet at der ute... er det noen... Følelsen må oppleves. Adrenalkicket er ubeskrivelig! Spillet kan varieres i det uendelige,- man kan spille i tett skog eller i åpent terreng, to eller flere lag mot hverandre, eller alle mot alle, forskjellige oppdrag som må løses (innta og holde et høydedrag, erobre motstandernes ’flagg’ mens man forsvarer sitt eget, etc.), tids- eller ammunisjonsbegrensninger, kort sagt..... Samtidig er paintball sosialt, og en god kondisjonstrening!

Hvem er det som spiller paintball?

[...] Vi som spiller, er helt vanlige, normale mennesker som i paintball finner avkobling, sosialt fellesskap, spenning og mosjon. [...] I England og USA, og nå også i Norge, blir ’spesialsydde’ paintball spill brukt som en del av leder kurs eller seminarer for bedrifter, hvor de ansatte lærer teamwork, raske beslutninger og å takle stressende situasjoner.

[---]

Hva trenger jeg for å spille?

Det viktigste du kjøper, er beskyttelsesmaske. Deretter følger markøren. Videre trenger du en gasstank og ball, samt klær av passende type, – dette er faktisk det hele. Du kan som regel også leie av din lokale klubb.

Hva slags markører finnes det?

Paintball-markører kan grovt inndeles i tre typer: Automat (full auto), halv automatiske (semi auto) og pumpe. Du kan få alt fra paintballpistoler til bazookaer, som skyter 100 paintballs om gangen. Ballene kan gå opptil 300 meter, men i praksis er effektiv rekkevidde mellom 20 og 60 meter [...]

Før jeg går videre, har jeg lyst til å la dette ordet surre et par minutter blant tilhørerne her. Kom gjerne med forslag, kreative eller omstendelig-terminologiske, spørsmål og synspunkter.

Nå viser jeg de innleggene som kom fra Ordsmie-deltakere før jeg svarte spørteren og skrev en oppsummering til Ordsmia:

From: NN-2
Date sent: Mon, 9 Sep 2002 11:20:51 +0200
Blekkball!

From: NN-3
 Date sent: Mon, 9 Sep 2002 11:53:52 +0200
 Jeg føler at ”male/malingball” blir for tamt og for lite beskrivende, selv om det jo er det det direkte oversatt heter på engelsk. Jeg forslår ”malingkamp” og/eller ”malingkrig” for å få en tydeliggjøring av spillet/lekens natur.

I oppsummeringen redegjorde jeg for forslagene i Ordsmia og føyde til ”fargekamp” eller ”fargekrig” for egen regning, samtidig som jeg pekte på at ”ball” i ”paintball” snarere betyr ”kule” enn ”ball”. Etter oppsummeringen fulgte dette innlegget:

From: NN-4
Subject: **SV: [ordsmia] Paintball – oppsummering**
 Date sent: Wed, 18 Sep 2002 15:12:57 +0200
 Kanskje lurt å sondre mellom spillet og blekkulen som man skyter med? Fargekrig eller fargekamp synes jeg hørt bra ut som betegnelse på spillet.

I dette tilfellet kom det altså bare to innlegg før oppsummeringen, og det er slett ikke sjelden innleggene er så få som det. Et grovt anslag kan være cirka fem–seks innlegg i gjennomsnitt om hvert ord, av kan hende enda færre deltakere (den som først har skrevet et innlegg, vender jo ofte tilbake med minst ett til). En og samme debatt kan for øvrig foregå i ukevis, eller de samme debattene vender tilbake med lange mellomrom, som den om ”e-post” eller ”mail”.

Det hender at debatten raskt sprer seg på ulike tråder og tar av, med svært mange innlegg, noen ganger slik at utgangsspørsmålet kommer i bakgrunnen, andre ganger med stor relevans: ”Her må vi skille mellom det og det” (jmfør tilleggsinnlegget ovenfor, som peker på et helt påkrevd skille mellom sport og utstyr – og det er jo ikke sjelden både redaksjonens og deltakernes faktakunnskaper er utilstrekkelige). Det kan bli tilløp til debatter av språkpolitisk karakter eller med et visst preg av ”personlig oppgjør” eller av rent normeringsmessig art (korpusspørsmål uten tilknytning til engelske ord, som ”starte (opp)”).

Om ”paintball” kunne det kommet (men det kom altså ikke!) innlegg om betydningen av ”ball” og det misvisende ved å si ”paintball”, siden en utenforstående jo vil tenke på ballspill, som det jo ikke er. Omvendt kunne noen påpekt at ”ball” kan bety ”kule” også på norsk, som i ”snøball”. Videre kunne vi fått etymologiserende innlegg om leddene ”paint” og ”ball” eller synspunkter på norvagisering (”peintbål”, ”peintball”) som eneste mulige løsning hvis det ikke kunne finnes et helt annet ord, osv. Det er på denne måten debattene i Ordsmia ofte går.

I debattene legger noen vekt på å være kreative, mens andre betoner terminologisk systematikk, gjennomsiktighet og logikk. Særlig den første tiden var det også en del prinsipiell diskusjon om hva avløserord er eller bør være, for eksempel hvilke ord som er ”norske”, hvilken betydning (fagfolks) usus bør tillegges, om morfologisk likhet med engelsk (”case study” – ”kasusstudie”), metaforer, direkte oversettelser eller avledningsmuligheter bør prioriteres, osv. Det er imidlertid tydelig at ikke alle er like interessert i dette, og faller ut av slike debatter.

Vi har opprettet en database i Access, som per i dag har i overkant av 670 poster, alfabetisk redigert etter importordet i dets vanligste form i norsk, det vil si i engelsk eller

”halvengelsk” form. Dette antallet svarer altså til det antall engelske ”problemord” som har vært innom Ordsmia, og som vi har vurdert som verdige til å redigeres og tas vare på. Blant dem finnes også mange av de ordene som Alf Skjeseth trakk fram i sitt innlegg.

Hver post inneholder så mange som tjue felt – for oppslag, funnsted, registreringsdato, avløserforslag osv. Her vil jeg gå nærmere inn på bare ett av feltene, nemlig det som heter ”Bruksområde”, fordi det indirekte sier noe viktig om Ordsmias muligheter og begrensninger. De engelske ordene tilhører svært mange livs- og samfunnsområder, og ofte mer enn ett samtidig. I redaksjonen holder vi oss med en liste over 35 bruksområder, som vi altså henfører ordene til, men dette er faktisk ikke tilstrekkelig, slik at kategoriene ”allment” og ”ymse” ikke sjelden tas i bruk. Det har ikke vært mulig å ta ut statistikk for fordelingen av ord på bruksområder, men vi har et klart inntrykk av at data- og IKT-ord og -uttrykk svært ofte er framme. Omvendt kan det være vanskelig å få respons på spørsmål om norske ord for engelske titler i forretningslivet (som ”key account manager”). Dekningsgraden er med andre ord ikke jevn, og dekningsgraden av importkanaler som ungdomskultur lider nok under dette.

Vi vet ikke noe systematisk om deltakernes alder, kjønn, utdanning, yrke osv., men får et inntrykk gjennom den ”egenpresentasjonen” som innleggene i større eller mindre grad trekker med seg. Om deltakernes sammensetning sa en av de påmeldte våren 2000 til Kulturnett (et nettbasert prosjekt i regi av Nasjonalbiblioteket): ”Eg tykkjer gruppa består av ei fin blanding av fagfolk og andre interesserte. Det kunne kanskje vore nokre fleire ’amatørar’ som meg med, men det kjem kan hende etter kvart.” Om dette har slått til, vet vi ikke, men det ville nok være for optimistisk å tro at Ordsmie-deltakerne svarer til et gjennomsnitt av befolkningen, slik man kanskje ville ønsket seg i en ideell verden.

I noen grad avspeiler nok ordenes bruksområdetilhørighet deltakermassen. Vi ser at en del av de mest aktive deltakerne er folk som arbeider i IKT-bransjen, blant annet som oversettere av programvare. Også andre fagoversettere legger ut spørsmål, men hvis vi ser etter representanter for skoleverket, elever og lærere, vet vi rett og slett ikke om vi har noen slike, eller hvor mange vi har. De er i så fall ikke spesielt aktive. Generelt ser det ut til å være få ungdommer påmeldt, noe vi kan merke på responsen når ord som ”wannabe” legges ut.

Vi ser også i feltet ”Dokument” at det der ligger en kopling til et Word-dokument. Disse Word-dokumentene inneholder som regel innleggene fra Ordsmia samt annen relevant informasjon om det aktuelle ordet og bruken av det. Dokumentene er lagret sammen i mappa ”Smietilfang” på det interne nettet i sekretariatet i Språkrådet.

Vi har hørt at Stig Johansson hadde visse kritiske innvendinger til den faglige siden ved Språkrådets arbeid med avløserord, som jo ikke minst foregår nettopp i tilknytning til Ordsmia. Dette må vi og vil vi ta oss ad notam. Jeg har imidlertid ikke forberedt noen forsvarstale, og heller ikke en fullstendig oppsummering av våre erfaringer med Ordsmia, men vil avslutte med å trekke fram noen hovedmomenter, de fleste av dem faktisk (sjø)kritiske.

For det første har Språkrådet med Ordsmia etter mitt syn fått en helt ny og verdifull kontaktkanal til språkbrukerne, som gjør det mulig å arbeide langt mer seriøst enn før med korpusspørsmål knyttet til importord. For det andre er jeg enig i det som har vært sagt i tidligere innlegg, nemlig at eksistensen av Ordsmia har en positiv språkpolitisk symboleffekt som går ut over den praktiske nytten man har av dette e-postforumet. Det er også blitt samlet et betydelig materiale, og arbeidet har vært lærerikt og inspirerende for oss som har deltatt.

Samtidig har vi etter over tretti måneder med Ordsmie-debatt gjort en del problem-erfaringer, som jeg vil stille opp på denne måten, helt til sist:

- Ordsmia er temmelig *tid- og arbeidskrevende* (forslagene må drøftes i detalj, og det må ofte samles inn tilleggsinformasjon fra flere kilder før man kan redigere en post). Det bør etter mitt syn vurderes grundig om utbyttet svarer til ressursinnsatsen (innpå ett årsverk).
- *Dekningen er skeiv*. Ordsmia fungerer best på IKT-området (god oppslutning, flest folk med peiling, ofte oversettere, så vi kan være tidlig ute), mye dårligere på andre. Det burde kanskje vært flere ordsmier, for delområder? Men dette ville bli virkelig ressurskrevende.
- Ordsmia spriker mellom debatt om anglisismer i *allmennspråket* og diskusjoner om ord som egentlig er *fagtermer*. Dette gjenspeiler trolig en grunnleggende uklarhet om hensikten med dette forumet.
- Ordsmia er *u-bokmålsk*. Sjølve fenomenet er fremmed for det som i mange tiår har vært tradisjonen i bokmål, den målformen over 80 prosent av befolkningen bruker. Dette legger trolig begrensninger på opplutningen, fordi arbeidet kan oppfattes som bakstreversk.
- Det er et paradoks at vi bør være tidlig ute med avløserord, samtidig som vi finner ordene fordi de *alt er tatt i bruk* av dem som er våre kilder (eks.: ”paintball”, ”kiteboarding”).
- *Spredning av avløserord* til publikum burde være en hovedsak, men når vi ut, og gjør vi nok? Ordene går til ”På godt norsk”-lista på Språkrådets nettsider og til bladene Språknytt og Statsspråk – men hva med spredningen videre derfra? Her kan man jo minne om Knud Knudsens kjempeverk ”Unorsk og norsk” (992 sider), smekkkfullt av fantasifulle og veloverveide forslag til norske avløsere for datidens fremmedord, men i dag fullstendig glemt, en språkhistorisk kuriositet.